

Michał Grudecki¹

Sądy pokoju a prawo do ochrony prawnej – głos w dyskusji

Słowa kluczowe: prawo do obrony, wymiar sprawiedliwości, sądy pokoju, prawo do ochrony prawnej, zasada rzetelnego procesu

Keywords: judicial system, justice of the peace courts, right to the protection of the law, the principle of a fair trial, the right to the defence

Streszczenie

Artykuł omawia postulat wprowadzenia do polskiego systemu wymiaru sprawiedliwości instytucji sądownictwa pokoju. Celem artykułu jest zbadanie dopuszczalności tej zmiany w kształcie postulowanym przez Ministerstwo Sprawiedliwości z perspektywy prawa do ochrony prawnej. Autor przedstawia zalety i wady sądów pokoju, kładąc szczególny nacisk na postulat wykształcenia prawniczego kandydatów na sędziów pokoju, a także wspominając o właściwym sposobie ich wyboru i finansowania. Dochodzi do wniosków, zgodnie z którymi wymóg wykształcenia prawniczego lub posiadania podstawowej wiedzy prawniczej u kandydatów na sędziów pokoju jest niezbędnym, tak samo, jak konieczność zapewnienia powołania gwarantującego ich największą niezawisłość. W innym przypadku nie jest możliwe zagwarantowanie stronom postępowań sądowych należytej ochrony prawnej. Autor w swoich badaniach posługuje się metodą dogmatyczną.

¹ ORCID ID: 0000-0002-5185-3770, doktor, Instytut Nauk Prawnych, Uniwersytet Śląski w Katowicach. E-mail: michal.grudecki@us.edu.pl.

Abstract**Justice of the Peace Courts and the Right to the Protection of the Law – a Voice in the Discussion**

The article discusses the demand for the introduction of the institution of the justice of the peace into the Polish judicial system. The aim of the article is to examine the admissibility of this change as intended by the Ministry of Justice from the perspective of the right to legal protection. The author presents the advantages and disadvantages of justices of the peace, placing particular emphasis on the postulate of legal education of candidates for justices of the peace, as well as mentioning the proper way of selecting and financing them. He concludes that the requirement of a legal education or basic legal knowledge of candidates for justices of the peace is essential, as is the need to ensure the appointment that guarantees their greatest judicial independence. In another case, the parties will not have adequate legal protection. In his research, the author uses the dogmatic method.

✱

I. Wprowadzenie

Ministerstwo Sprawiedliwości intensywnie pracuje nad wprowadzeniem do polskiego porządku prawnego instytucji sądów pokoju, których zadaniem byłoby sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w drobnych sprawach cywilnych i karnych². Sędziowie pokoju byłiby wybierani w każdym powiecie na pięcioletnią kadencję w trakcie wyborów samorządowych spośród osób cieszących się nieskazitelnym charakterem, zaufaniem społecznym oraz doświadczeniem, które ukończyły 30 rok życia, a nie przekroczyły 75 lat. Stanowiliby tym samym – obok ławników – grono sędziów społecznych, niezawodowych³. Dzięki temu rozwiązaniu sądy mają być blisko ludzi; społeczność lokalna zaś zyska wpływ na wybór sędziów i przez to na rozstrzygnięcie waż-

² Sędziowie pokoju – sprawiedliwość blisko ludzi, www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/sedziowie-pokoju--sprawiedliwosc-blisko-ludzi (9.04.2021).

³ P. Kruszyński, J. Kil, J. Placek, *Sędzia pokoju i jego rola w rozwiązywaniu problemów polskiego wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 326.

nych dla nich spraw⁴. Uzasadnieniem powołania sądów pokoju jest dążenie do przyspieszenia rozpatrywania spraw w pierwszych instancjach, w których na rozstrzygnięcia czeka się dotychczas nieraz kilka bądź kilkanaście lat⁵. Do sprawowania urzędu sędziego pokoju nie byłoby wymagane wykształcenie prawnicze. Sędzia pokoju nie mógłby wykonywać zawodu prawniczego, być przedstawicielem służb mundurowych, pracowników organów administracji rządowej czy samorządowej. Sędziom pokoju przydany byłby przymiot niezawisłości – w zakresie orzekania podlegaliby Konstytucji RP⁶ i ustawom, a od ich orzeczeń przysługiwałoby odwołanie do sądu rejonowego⁷. Sądy pokoju stanowiłyby pierwszą instancję, a sądy rejonowe rozpoznawałyby apelacje od ich wyroków.

Nie budzi wątpliwości fakt, że proponowana przez Ministerstwo Sprawiedliwości systemowa zmiana w wymiarze sprawiedliwości wymaga nowelizacji Konstytucji RP. Trudno sobie wyobrazić, aby w obecnym porządku konstytucyjnym w strukturze sądownictwa mogły pojawić się sądy pokoju w kształcie przewidzianym przez projektodawcę, a więc jako czynnik niezawodowy. Zgodnie z art. 182 Konstytucji RP w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości mają brać udział obywatele. Nie oznacza to, że obywatele mogą zastąpić czynnik zawodowy w tym zadaniu – ich zadaniem jest wyłącznie go wspomagać⁸. Zmiana Konstytucji RP jest niezbędna, aby sądy pokoju rozpoczęły orzekać w naszym kraju. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że z tego powodu omawiany postulat nigdy nie wejdzie w życie⁹. Pomimo tego powinien stać się on przedmiotem analizy prawniczej, gdyż dotyczy sfery władzy sądowniczej, a więc jednego z filarów ustroju państwa. Należy rozważyć czy proponowana przez ministerstwo zmiana jest w ogóle dopuszczalna w naszym stanie

⁴ Sędziowie, op.cit.

⁵ Sędziowie, op.cit.; P. Kruszyński, J. Kil, *Sądownictwo sędziów pokoju w drobnych sprawach karnych – perspektywa legislacyjna*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, nr 1, s. 143–144.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 7 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁷ Sędziowie, op.cit.

⁸ M. Laskowski, *Granice udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 76–77.

⁹ K. Liszewski, *Instytucja sędziów pokoju na przykładzie USA*, [w:] *Specyfika organizacji i funkcjonowania organów władzy publicznej. Analiza porządków prawnych państw współczesnych*, red. M. Jabłoński, M. Abu Gholeh, Wrocław 2019, s. 87.

prawnym, nawet w przypadku nowelizacji ustawy zasadniczej w tym zakresie. Ocena dopuszczalności zostanie dokonana głównie z perspektywy zasady prawa do ochrony prawnej oraz prawa do sądu. Można postawić hipotezę, zgodnie z którą sędziowie pokoju wybierani w wyborach powszechnych, spośród kandydatów nieposiadających wykształcenia prawniczego, są sprzecznym z tymi zasadami rozwiązaniem problemów wymiaru sprawiedliwości.

II. Instytucja sądów pokoju – zalety i wady w świetle poglądów doktryny

Szybkie uzyskanie rozstrzygnięcia na drodze sądowej leży nie tylko w interesie jednostek zainteresowanych tym rozstrzygnięciem, lecz służy ponadto realizacji interesu publicznego – opóźnienia osłabiają zaufanie społeczne do wymiaru sprawiedliwości oraz do całego państwa¹⁰. Instytucja sądów pokoju stanowi rozwiązanie problemu przeciążenia wymiaru sprawiedliwości, odblokowując potencjał sędziów zawodowych i przyczyniając się do zwiększenia efektywności sądownictwa przez odformalizowanie postępowania oraz dążenie do szybkiego rozpatrywania spraw¹¹. Sędziowie pokoju rozpatrują najczęściej sprawy na jednym posiedzeniu, poprzedzonym uproszczonym i skróconym postępowaniem dowodowym¹². Przybliżają w ten sposób władzę do obywatela, usprawniając jego codzienne życie¹³. Dodatkowo, opierając się na zdrowym rozsądku i doświadczeniu życiowym, zachęcają strony do ugodowego końca sporów, przez co stanowią dobre narzędzie sprawiedliwości naprawczej¹⁴. Stawiana jest również teza, że wymiar sprawiedliwości

¹⁰ P. Kruszyński, J. Kil, op.cit., s. 144; B.T. Bieńkowska, *Sądy pokoju – głos w dyskusji*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 345.

¹¹ P. Kruszyński, J. Kil, op.cit., s. 144; K. Liszewski, op.cit., s. 81, 88.

¹² P. Kruszyński, J. Kil, J. Placek, op.cit., s. 337.

¹³ K. Liszewski, op.cit., s. 85, 88.

¹⁴ E. Gmurzyńska, *Evolution of the Institution of Justice of the Peace in the United States*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” 2019, nr 1, s. 55; K. Kapica, *Sędziowie pokoju w świetle Konstytucji RP i rozwiązań państw europejskich – analiza proponowanych koncepcji*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 356; J. Wojciechowski, *Neutralizacja konfliktów społecznych i odciążanie sądów powszechnych – podstawowe zadania sądów pokoju na przykładzie Francji, Dani i Księstwa Warszawskiego na przełomie XVIII/*

ści poddany realnej kontroli ze strony obywateli funkcjonuje lepiej, ponieważ sędzia pokoju posiada mandat wyborców, a nie jest produktem i członkiem grupy zawodowej, która strzeże swych przywilejów i interesów¹⁵.

W piśmiennictwie wskazuje się, że sądy pokoju winny orzekać w sprawach cywilnych i karnych o niskim ciężarze gatunkowym, będąc włączonymi do struktury sądownictwa powszechnego przy sądach rejonowych¹⁶. Zdaniem P. Kruszyńskiego i J. Kila niski ciężar gatunkowy spraw łączy się z niewielkim poziomem skomplikowania (także prawnego), a co za tym idzie nie wymagają one przygotowania merytorycznego ze strony orzekających sędziów¹⁷. Jest to wysoce kontrowersyjna oraz niebezpieczna teza, zwłaszcza, że niewykształconym prawniczo sędziom pokoju w krajach systemu *common-law* zarzuca się uleganie wpływom stron lub lokalnego *establishmentu*, problemy z przeprowadzeniem postępowania dowodowego (nieumiejętność oceny, która strona mówi prawdę) czy większą przychylność do argumentacji oskarżyciela¹⁸. Niektórzy przedstawiciele doktryny wprost uznają, że brak wystarczającej wiedzy prawniczej oraz możliwość objęcia stanowiska sędziego pokoju przez osobę, która nie posiada do tego należnych predyspozycji, stanowi poważną wadę omawianej instytucji, grożąc naruszeniem realizacji zasady prawa do sądu i prowadząc do pozbawienia uczestników postępowania konstytucyjnych praw¹⁹. Prawdopodobnie dlatego P. Kruszyński i J. Kil ostatecznie aprobują wymóg posiadania przez kandydatów na sędziów pokoju wyższego wykształcenia prawniczego oraz odbycia kilkumiesięcznych kursów przygotowawczych²⁰.

Wadę omawianej instytucji stanowiłoby umożliwienie kandydatom na sędziów pokoju prowadzenia kampanii wyborczej przed wyborami. Wskazuje

XIX w., [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 448–553.

¹⁵ B.T. Bieńkowska, op.cit., s. 341, 347.

¹⁶ P. Kruszyński, J. Kil, op.cit., s. 144, 155.

¹⁷ Ibidem, s. 144.

¹⁸ E. Gmurzyńska, op.cit., s. 49–50; K. Kozłowska, *Wizerunek brytyjskiej instytucji sądów pokoju – rys historyczny, krytyka, współczesne wyzwania*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 388.

¹⁹ K. Liszewski, op.cit., s. 85–86; E. Gmurzyńska, op.cit., s. 47–48, 51; K. Kapica, op.cit., s. 370.

²⁰ P. Kruszyński, J. Kil, op.cit., s. 155.

się, że byłoby to sprzeczne z wizją niezawisłego i niezależnego od czynników politycznych oraz ekonomicznych sędziego²¹. Ubieganie się o głosy w wyborach za pomocą hasel, plakatów i ulotek groziłoby podważeniem zaufania społeczeństwa do tej instytucji, a także stawiałoby w uprzywilejowanej sytuacji kandydatów majątnych lub posiadających poparcie organizacji politycznych, którzy byłiby w stanie przeprowadzić kosztowną kampanię²². Również same wybory powszechne nie zapewniają możliwości wyboru sędziów przez organ apolityczny, który odpowiednio oceni ich merytoryczne przygotowanie i dodatkowo niosą ze sobą ryzyko braku niezawisłości wybranych w ten sposób osób²³.

Opowiadając się przeciwko powołaniu sądów pokoju w Polsce, K. Liszewski podnosi, że w naszym kraju brakuje autorytetów, społeczności lokalne są za słabe, a ponadto występują za silne podziały polityczne²⁴. W związku z tym uważa, że sędziowie pokoju nie cieszyliby się odpowiednim szacunkiem²⁵. Jego zdaniem wprowadzanie instytucji sądownictwa pokoju w krajach, w których przedstawiciele władzy sądowniczej nie darzy się odpowiednim szacunkiem jest zabiegiem ryzykownym i mogącym przynieść negatywne konsekwencje²⁶. Inni autorzy uważają wręcz odwrotnie, wiążąc z sędziami pokoju nadzieję na zwiększenie zaufania do wymiaru sprawiedliwości; ich zdaniem są oni wiarygodniejsi niż odseparowani od społeczeństwa sędziowie zawodowi²⁷.

Niezawodowe sądownictwo pokoju stanowiłoby podobną instytucję do orzekających w latach 1951–2001 kolegiów do spraw wykroczeń. Istnieje więc ryzyko przejścia przez nie mankamentów i wad tych organów²⁸. Kolegia cieszyły się niewielkim zaufaniem społecznym oraz prezentowały niski poziom orzecznictwa²⁹.

²¹ Ibidem; K. Kapica, op.cit., s. 364.

²² P. Kruszyński, J. Kil, op.cit., s. 155.

²³ K. Liszewski, op.cit., s. 86; E. Gmurzyńska, op.cit., s. 51; K. Kapica, op.cit., s. 363.

²⁴ K. Liszewski, op.cit., s. 87.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, s. 88.

²⁷ P. Kruszyński, J. Kil, J. Placek, op.cit., s. 337; B.T. Bieńkowska, op.cit., s. 346–347; K. Kapica, op.cit., s. 356.

²⁸ M. Siedlecki, *Instytucja sędziego pokoju w Wielkiej Brytanii. Czy warto przenieść na grunt prawa polskiego niektóre jej elementy?* [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021, s. 419.

²⁹ B.T. Bieńkowska, op.cit., s. 348.

III. Wymogi stawiane kandydatom na sędziów pokoju a prawo do ochrony prawnej

Wymogi stawiane kandydatom na sędziów pokoju zaprezentowane przez Ministerstwo Sprawiedliwości, dotyczące legitymowania się odpowiednim wiekiem, a związane z zakazem łączenia pełnionego urzędu z aktywnością zawodową zagrażającą ich niezawilności, należy ocenić raczej pozytywnie. Szczególne wątpliwości budzą dwie kwestie, które w zamyśle projektodawcy odróżniać będą sędziego pokoju od sędziego zawodowego – brak wymogu kierunkowego wykształcenia oraz wybór w ramach wyborów powszechnych.

Należy zdecydowanie sprzeciwić się nieuwzględnieniu wymogu wykształcenia prawniczego dla kandydatów na sędziów pokoju, ponieważ w innym wypadku zaktualizują się słowa S. Mickiewicza, który ostrzega – i to mając na myśli ławników, a co dopiero sędziów pokoju – że w przypadku powierzenia władzy sądenia w ręce nie prawników, nauka prawa stanie się niepotrzebna³⁰. Zdaniem B.T. Bieńkowskiej, prawnicy stanowią gwarancję co do jakości orzekania³¹. Nieprawdą jest, jak chce tego M. Szerer, że w drobnych sprawach znajomość prawa materialnego nie jest tak potrzebna, jak „ludzkość” czy zdrowy rozsądek³². Nawet w sprawach o niskiej wartości przedmiotu sporu mogą pojawić się skomplikowane zagadnienia prawne, podobne do tych, które występują w poważniejszych pod tym względem sprawach³³. Taka wartość nie musi też oznaczać, że dla stron jest to sprawa drobna, która może zostać rozpatrzona przez kogoś, kto nie zna prawa³⁴. Rozpatrywanie spraw karnych wymaga zaś prawie zawsze wysokich kwalifikacji prawniczych³⁵. Należy pamiętać, że pewne podstawy są oczekiwane w każdym zawodzie po to, aby uniknąć dyletanctwa po stronie ich przedstawicieli. Skoro felczer musi posiadać uprawnienia do wykonywania tego zawodu, potwierdzone przez Naczelną Radę Lekarską³⁶, tak i sędzia pokoju powinien legitymować się minimum wiedzy z zakresu nauk prawnych. Człowiek stojący przed sądem oczekuje za-

³⁰ S. Mickiewicz, *De scabinis*, „Palestra” 1957, nr 3, s. 93.

³¹ B.T. Bieńkowska, op.cit., s. 351.

³² M. Szerer, *Sądownictwo angielskie*, Warszawa 1959, s. 63.

³³ E. Gmurzyńska, op.cit., s. 49, 65.

³⁴ Ibidem, s. 52.

³⁵ M. Siedlecki, op.cit., s. 418.

³⁶ Art. 1 ustawy z 20 lipca 1950 r. o zawodzie felczera. (tj. Dz.U. 2020, poz. 1291).

jęcia się jego sprawą przez profesjonalistę tak samo, jak ten, który udaje się do szpitala w celu polepszenia stanu własnego zdrowia³⁷. W Polsce obecnie nie występuje problem deficytu osób posiadających wyższe wykształcenie prawnicze – co roku około 10 000 absolwentów prawa opuszcza mury uczelni³⁸ – który uzasadniałby powierzenie sprawowania wymiaru sprawiedliwości nie prawnikom³⁹. Prawo nie jest dziedziną zrozumiałą dla każdego, jak uważa K. Wieczorek⁴⁰, lecz dostępną dla uczestników dyskursu, którzy posiadają pewną podstawową wiedzę na temat jego przepisów i zasad wykładni. O ile ławnicy – sędziowie faktu⁴¹ – mogą nie posiadać takiej rudymen tarnej wiedzy, tyle sędziowie pokoju – sędziowie faktu i prawa – muszą się nią wykazywać. Inne rozwiązanie godzić będzie w zasadę prawa do ochrony prawnej i prawa do sądu.

W skład zasady prawa do ochrony prawnej (art. 26 MPPOiP)⁴² wchodzi uprawnienie do żądania rozpoznania sprawy przez kompetentnego i znającego prawo sędziego oraz prawo do obrony. Prawo do sprawiedliwego rozpatrzenia sprawy stanowi zaś element zasady prawa do sądu płynącej z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Orzeczenie sprawiedliwe to takie, które jest oparte na wyczerpująco i zgodnie z rzeczywistością ustalonym stanie faktycznym oraz odpowiada prawu⁴³. Sprawiedliwe rozpatrzenie sprawy można też ująć od strony proceduralnej jako uczciwe, rzetelne postępowanie organu prowadzącego postępowanie, które zagwarantuje zainteresowanemu realizację wszystkich jego praw⁴⁴. Aspekt ten mieści się również w prawie do ochro-

³⁷ E. Gmurzyńska, op.cit., s. 48.

³⁸ M. Paprocki, *Co dalej po studiach prawniczych? Tendencyjnie*, „Edukacja Prawnicza” 2013, nr 5, <https://www.edukacjaprawnicza.pl/co-dalej-po-studiach-prawniczych-tendencyjnie> (13.04.2021).

³⁹ E. Gmurzyńska, op.cit., s. 65.

⁴⁰ K. Wieczorek, *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w polskim i amerykańskim procesie karnym*, Szczecin 2012, s. 41–42.

⁴¹ M. Kaczmarczyk, *Czynnik społeczny w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2020, s. 215.

⁴² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 16 grudnia 1966 r. (Dz.U. 1977, Nr 38, poz. 167).

⁴³ S. Dąbrowski, A. Łazarska, *O sprawiedliwości w wymiarze sprawiedliwości*, „Palestra” 2012, nr 9–10, s. 11.

⁴⁴ Z. Czeszejko-Sochacki, *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11–12, s. 102.

ny prawnej. Zdaniem L. Garlickiego prawo do ochrony prawnej jest bowiem „(...) uprawnieniem jednostki do tego, by wszystkie sprawy i spory jej dotyczące mogły znajdować rozpoznanie i rozstrzygnięcie przed organami stwarzającymi maksymalną gwarancję podejmowania obiektywnych, sprawiedliwych i słusznych decyzji”⁴⁵. Działalność нефachowego sędziego nie stanowi nawet minimalnej gwarancji podjęcia obiektywnej, sprawiedliwej i słusznej decyzji, opartej o obowiązujące prawo. Prawo do sądu to nie tylko możliwość dostępu do organu gwarantującego ochronę praw i wolności, lecz do organu, który zagwarantuje tę ochronę w należyty sposób, rozpatrując sprawę nie tylko szybko, ale i rzetelnie

Warto też zwrócić uwagę, że w naszym porządku prawnym aktualizuje się zarzut, który stawiano sądownictwu niewykształconych prawniczo sędziów pokoju w Stanach Zjednoczonych w sprawach karnych. Pojawiały się tam głosy dotyczące pozbawienia prawa do obrony oskarżonego ze względu na brak wykształcenia prawniczego sędziego pokoju, który nie rozumie argumentów prawnych wysuwanych przez niego lub przez jego obrońcę⁴⁶. W takim przypadku nawet ustawowe umożliwienie obrony nie gwarantuje jej rzeczywistego wykorzystania w celu uzyskania przez oskarżonego najkorzystniejszego rozstrzygnięcia w przedmiocie procesu. Strony mogą również posłużyć się faktem prowadzenia postępowania przez niewykształconego sędziego do jego przedłużania (tzw. obstrukcja procesowa)⁴⁷, co spowoduje odwrotny efekt niż zamierzony przez nowelizację.

Z brakiem wymogu wykształcenia prawniczego kandydatów na sędziów pokoju wiąże się również ryzyko orzekania przez nich na podstawie zasad słuszności a nie przepisów prawa⁴⁸. Tak uważają niektórzy ławnicy, wskazując że sędziowie zawodowi powinni liczyć się z ich zdaniem, które niekoniecznie pokrywa się z literą prawa, aby sąd orzekał zgodnie z poczuciem sprawiedliwości⁴⁹. Prowadzi to do naruszenia zasady legalizmu (art. 7 Konstytucji

⁴⁵ L. Garlicki, *Prawo do sądu (rozważania „de lege fundamentale ferenda”)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia. Sectio G” 1990, nr 5, s. 59–60.

⁴⁶ E. Gmurzyńska, op.cit., s. 59–60.

⁴⁷ M. Gudowski, *Opinia w sprawie wprowadzenia sądów pokoju*, materiały własne Autora.

⁴⁸ E. Gmurzyńska, op.cit., s. 49.

⁴⁹ W. Klaus, *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w opiniach ławników*, [w:] *Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce. Ocena funkcjonowania pracy i wyboru ławników sądowych na przykładzie Apelacji Białostockiej*, red. J. Ruzewski, Suwałki 2011, s. 110.

RP), zgodnie z którą organy władzy publicznej działają na podstawie i w granicach prawa⁵⁰. Sędzia niemający wykształcenia prawniczego może odczuwać znaczną trudność w orzekaniu na podstawie obowiązującego prawa. Nie zostanie wówczas spełniony postulat płynący z zasady prawa do sądu (art. 45 Konstytucji RP), gdyż nie można mieć wątpliwości, że o tym, co w danej sprawie jest sprawiedliwe, decyduje m.in. treść wiążącego sądu prawa⁵¹. Oczywiście należy pamiętać, że nie jest to jedyna przesłanka uznania orzeczenia za sprawiedliwe, ponieważ sąd nie może być wyłącznie „ustami ustawy”⁵².

Wymóg posiadania wykształcenia prawniczego bądź ukończenia specjalnego kursu czy też wykazania się doświadczeniem w zakresie pracy w organach ochrony prawnej przez kandydatów na sędziów pokoju nie jest czymś nowym i nieznanym w krajach systemu prawa kontynentalnego. Rozwiązanie takie występuje w Królestwie Belgii, gdzie podkreśla się, że legitymowanie się praktyką prawniczą gwarantuje wybór na sędziego pokoju osoby, która ma rzeczywiste doświadczenie w rozstrzyganiu sporów prawnych⁵³. W Federacji Rosyjskiej sędzia pokoju musi spełniać te same wymagania, co sędzia sądu rejonowego, a więc m.in. legitymować się wykształceniem prawniczym, a następnie zdać egzamin kwalifikacyjny⁵⁴. Ukończenie studiów prawniczych, odbycie półrocznego szkolenia (wstępne przygotowanie) oraz zaliczenie testu kompetencji przed jedną z rad sądownictwa są wymogami, bez spełnienia których jest niemożliwe pełnienie urzędu sędziego pokoju w Republice Włoskiej⁵⁵. Wykształcenie prawnicze jest także *conditio sine qua non* sprawowania funkcji sędziego pokoju w Republice Portugalskiej⁵⁶. Również w Konfederacji Szwajcarskiej zaczęto uznawać, że nieprzygotowani do pracy sędziowie-laicy

⁵⁰ Por. orzeczenie TK z 7 stycznia 1992 r., K 8/91, Legalis nr 10109.

⁵¹ S. Dąbrowski, A. Łazarska, op.cit., s. 13.

⁵² Ibidem, s. 15–16. Zob. też art. 7 ustawy z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz.U. 2021, poz. 534).

⁵³ J. Szymanek, *Instytucja sędziego pokoju w Belgii*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju w wybranych państwach europejskich*, red. A. Poglódek, Warszawa 2020, s. 17, 20.

⁵⁴ A. Poglódek, *Instytucja sędziego pokoju w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju...*, s. 70–71.

⁵⁵ K. Jachimowicz, *Instytucja sędziego pokoju we Włoszech. Status prawny, tryb wyboru i uprawnienia*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju...*, s. 157.

⁵⁶ M. Osuchowska, *Sądy pokoju w portugalskim systemie sądownictwa*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju...*, s. 139.

to przeszłość, która wymaga reform i w związku z tym w coraz większej liczbie kantonów wprowadzono wymogi wykształcenia prawniczego, połączonego często z doświadczeniem w praktyce prawa⁵⁷.

IV. Zakończenie

Postulat wprowadzenia do polskiego systemu prawnego instytucji sądów pokoju jest wart rozważenia. Sądy te mogą wpłynąć na zwiększenie efektywności wymiaru sprawiedliwości, co posłuży realizacji zasady rzetelnego procesu. Sędziowie pokoju powinni również polepszyć wizerunek polskiego wymiaru sprawiedliwości, któremu zarzuca się opieszałość, biurokratyczny stosunek do stron (a nawet brak szacunku) oraz korporacyjny charakter⁵⁸. Sposób ich wyboru oraz funkcjonowania nie może jednak stać w sprzeczności z prawem do należytej ochrony prawnej. Pozbawieni odpowiednich umiejętności sędziowie nie przysporzą korzyści demokracji⁵⁹. Warto zastanowić się czy skoro sędzia pokoju ma zastąpić w rozpatrywaniu drobnych spraw sędziego sądu rejonowego, to nie powinien spełniać odpowiednio – z uwzględnieniem charakteru swojej służby jako czynnika niezawodowego – wymogów przewidzianych dla kandydata na sędziego sądu rejonowego (art. 61 § 1 p.u.s.p.⁶⁰ i art. 178 ust. 3 Konstytucji RP).

Sędziowie pokoju winni legitymować się wykształceniem kierunkowym – prawniczym bądź w ostateczności administracyjnym tak, aby sprawować w pełni samodzielnie wymiar sprawiedliwości mogli wyłącznie ludzie znający choć podstawy prawa, zaangażowani oraz zainteresowani podejmowaną działalnością. Wówczas strony postępowania będą mogły liczyć na rzetelne rozstrzygnięcie sprawy – w oparciu o przepisy i przez osobę odpowiednio do tego przygotowaną. Za kompromisowe rozwiązanie można uznać wprowadzenie wymogu obowiązkowego egzaminu teoretycznego oraz praktycznego (kazusy)

⁵⁷ E. Tuora-Schwierskott, *Status prawny sędziego pokoju w Szwajcarii*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju...*, s. 149–150, 152.

⁵⁸ B.T. Bieńkowska, *op.cit.*, s. 343–344, 348.

⁵⁹ K. Kozłowska, *op.cit.*, s. 388.

⁶⁰ Ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (t.j. Dz.U. 2020, poz. 2072 ze zm.).

z tej dziedziny prawa, którą miałby zajmować się sędzia pokoju nieposiadający wykształcenia prawniczego⁶¹. Egzamin mógłby być poprzedzony fakultatywnym kursem przygotowawczym, prowadzonym przez szkoły wyższe lub inne uprawnione podmioty. Sędziowie pokoju laicy to rozwiązanie, które w wielu krajach systemu prawa kontynentalnego odchodzi do przeszłości, dlatego zatem miałyby zostać wprowadzone do naszego systemu sądownictwa jako innowacyjne rozwiązanie, mające uzdrowić polski wymiar sprawiedliwości?

Następnym rozwiązaniem, czyniącym zadość prawu do należytej ochrony prawnej, aczkolwiek sprzecznym z celem wprowadzenia sądów pokoju jako instytucji mającej zwiększyć efektywność wymiaru sprawiedliwości, byłoby umożliwienie stronom złożenia kasatoryjnego sprzeciwu od wyroku sądu pokoju tak, aby sprawę od początku mógł rozstrzygać sąd rejonowy, od którego orzeczenia przysługiwałaby apelacja do sądu okręgowego. Tylko wtedy kontrola profesjonalnego sądu miałaby charakter zupełny, dotyczący zarówno faktów, jak i prawa, a zasada prawa do sądu pozostała uszanowana⁶². Zamiast odciążać sądy zawodowe, rozwiązanie to spowoduje jednak skutek wręcz przeciwny⁶³.

Sędziowie pokoju nie powinni pełnić tak odpowiedzialnej, a także wyczerpującej (zwłaszcza psychicznie) funkcji bez należytego wynagrodzenia⁶⁴. Biorąc pod uwagę fakt, że orzekanie nie będzie stanowić ich głównego źródła utrzymania – nie będą wszak sędziami zawodowymi – wynagrodzenie to winno być niższe od tego, które otrzymują sędziowie sądów rejonowych i uzależnione od ilości rozpoznawanych w danym miesiącu spraw.

Wątpliwości na gruncie zapewnienia odpowiedniego poziomu niezawisłości sędziów pokoju budzi również postulat ich elekcji w drodze wyborów powszechnych, zwłaszcza poprzedzonych kampanią wyborczą. Lepszym rozwiązaniem byłby ich wybór przez rady powiatów spośród kandydatur rozpatrzonych przez Krajową Radę Sądownictwa pod względem spełnienia ustawowych warunków. Taki nadzór ze strony KRS postulują P. Kruszyński i J. Kil⁶⁵. Ze względu na fakt, że sprawować będą urząd sędziowski, jak rów-

⁶¹ P. Kruszyński, J. Kil, *op.cit.*, s. 156.

⁶² L. Garlicki, *op.cit.*, s. 61, 66; M. Gudowski, *op.cit.*

⁶³ M. Siedlecki, *op.cit.*, s. 419–420, 424.

⁶⁴ B.T. Bieńkowska, *op.cit.*, s. 351.

⁶⁵ P. Kruszyński, J. Kil, *op.cit.*, s. 155.

niez chęć poszanowania wiążącej się z tym tradycji, sędziowie pokoju powinni otrzymać powołanie z rąk Prezydenta RP.

Na zakończenie warto zastanowić się, czy nie lepszym od sądownictwa pokoju rozwiązaniem problemu nieefektywności wymiaru sprawiedliwości byłoby „dokadrowanie” sądów w sferze administracyjnej, co przyspieszyłoby sprawność orzekania⁶⁶. Można też rozważyć, czy nie powierzyć orzekania w drobnych sprawach asystentom sędziego – są nimi z reguły osoby dobrze wykształcone, doświadczone i solidne⁶⁷. Zabieg ten zwiększyłby również atrakcyjność tego zawodu dla osób, które ukończyły studia prawnicze⁶⁸. Oczywiście konieczne jest zagwarantowanie im w tym zakresie warunków bezstronności, niezależności i niezawisłości.

Literatura

- Bieńkowska B.T., *Sądy pokoju – głos w dyskusji*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (Ogólna charakterystyka)*, „Państwo i Prawo” 1997, nr 11–12.
- Dąbrowski S., Łazarska A., *O sprawiedliwości w wymiarze sprawiedliwości*, „Palestra” 2012, nr 9–10.
- Garlicki L., *Prawo do sądu (rozważania „de lege fundamentale ferenda”)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Lublin – Polonia. Sectio G” 1990, nr 5.
- Gmurzyńska E., *Evolution of the Institution of Justice of the Peace in the United States*, „Studia Iuridica Lublinensia” 2019, nr 1.
- Gudowski M., *Opinia w sprawie wprowadzenia sądów pokoju*, materiały własne Autora.
- Jachimowicz K., *Instytucja sędziego pokoju we Włoszech. Status prawny, tryb wyboru i uprawnienia*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju w wybranych państwach europejskich*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2020.
- Kaczmarczyk M., *Czynnik społeczny w polskim systemie wymiaru sprawiedliwości*, Warszawa 2020.
- Kapica K., *Sędziowie pokoju w świetle Konstytucji RP i rozwiązań państw europejskich – analiza proponowanych koncepcji*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.

⁶⁶ M. Gudowski, op.cit.

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ Ibidem.

- Klaus W., *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w opiniach ławników*, [w:] *Ławnicy – społeczni sędziowie w teorii i praktyce. Ocena funkcjonowania pracy i wyboru ławników sądowych na przykładzie Apelacji Białostockiej*, red. J. Ruzewski, Suwałki 2011.
- Kozłowska K., *Wizerunek brytyjskiej instytucji sądów pokoju – rys historyczny, krytyka, współczesne wyzwania*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Kruszyński, Kil J., *Sądownictwo sędziów pokoju w drobnych sprawach karnych – perspektywa legislacyjna*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2019, nr 1.
- Kruszyński P., Kil J., Placek J., *Sędzia pokoju i jego rola w rozwiązywaniu problemów polskiego wymiaru sprawiedliwości*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Laskowski M., *Granice udziału obywateli w wymiarze sprawiedliwości*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Liszewski K., *Instytucja sędziów pokoju na przykładzie USA*, [w:] *Specyfika organizacji i funkcjonowania organów władzy publicznej. Analiza porządków prawnych państw współczesnych*, red. M. Jabłoński, M. Abu Gholeh, Wrocław 2019.
- Mickiewicz S., *De scabinis*, „Palestra” 1957, nr 3.
- Osuchowska M., *Sądy pokoju w portugalskim systemie sądownictwa*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju w wybranych państwach europejskich*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2020.
- Paprocki M., *Co dalej po studiach prawniczych? Tendencyjnie*, „Edukacja Prawnicza” 2013, nr 5.
- Pogłódek A., *Instytucja sędziego pokoju w Federacji Rosyjskiej*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju w wybranych państwach europejskich*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2020.
- Siedlecki M., *Instytucja sędziego pokoju w Wielkiej Brytanii. Czy warto przenieść na grunt prawa polskiego niektóre jej elementy?* [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.
- Szerer M., *Sądownictwo angielskie*, Warszawa 1959.
- Szymanek J., *Instytucja sędziego pokoju w Belgii*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju w wybranych państwach europejskich*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2020.
- Tuora-Schwierskott E., *Status prawny sędziego pokoju w Szwajcarii*, [w:] *Instytucja sędziego pokoju w wybranych państwach europejskich*, red. A. Pogłódek, Warszawa 2020.
- Wieczorek K., *Udział czynnika społecznego w orzekaniu w polskim i amerykańskim procesie karnym*, Szczecin 2012.
- Wojciechowski J., *Neutralizacja konfliktów społecznych i odciążanie sądów powszechnych – podstawowe zadania sądów pokoju na przykładzie Francji, Dani i Księstwa Warszawskiego na przełomie XVIII/XIX w.*, [w:] *Udział obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości*, red. R. Piotrowski, Warszawa 2021.